

КОСМИЧКИ МОТИВИ У НАРОДНОМ СТВАРАЛАШТВУ ТИМОЧКЕ КРАЈИНЕ

ЉУБИША РАЈКОВИЋ КОЖЕЉАЦ

Зајечар

Резиме. Анализирани су космички мотиви у народним песмама Тимочке крајине са посебним освртом на мотив виле, која зида град на облаку.

С обзиром на мотиве које опевају и начин опевања, и поједине источносрбијанске народне песме, па тако и оне из Тимочке крајине, издана су предхришћанске усмене традиције (боље рећи реликт, прежитак), ако не у целости, а оно бар у неким својим сегментима. Међу њима је понајвише лирских, и то обредних (коледарских и других) и верских (особито митолошких). Од космичких тела, која у песми фигурирају као жива бића (жене се, удају се итд.),¹ најчешће су опевани Сунце, Месец и "звезда"

¹ Тако је и у митолошким песмама из јужне Србије. Драгутин М. Ђорђевић, на пример, вели: "Сунце је "муж", месец је "жена", а звезде њихова "деца". ("Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави", САН, Београд, 1958, стр. 554). И Владан Недић је за небеска тела у митолошким песмама српске усмене лирике истакао њихову персонифицираност. "У небеска тела" – каже он – "удахнуле су песме чиста људска осећања. Сунце се разболи кад путујући угледа на земљи девојке лепотице. Звезде пламте од љубоморе. Месечева женидба уствари је патријархална сеоска свадба која је кренула Млечним путем" ("Антологија југословенске лирике", Народна књига, Београд, 1962, стр. 18). Ово важи и за митолошке песме Тимочке крајине.

О друговању девојке са Сунцем и Месецом говори и песма бр. 69 из наше збирке "Јато голубато" (Културно-просветна заједница, Зајечар, 1991). Таквих, и сличних, песама има више. Неке од њих су краће или дуже варијанте антологијске песме "Вила зида град" (Вук I, бр. 226, стр. 160). Јужносрбијанске варијанте те песме објављивао је, као своје записе, Драгутин М. Ђорђевић, а што се Тимочке крајине тиче, једну црноречку варијанту објавио је крајем прве деценије XX века Саватије М. Грбић у књизи "Српски народни обичаји у Срезу Бољевачком" (СКА, Београд, 1909, стр. 172). Иначе, о митолошким песмама из средњег Тимока може се прочитати у нашем раду "Неке митске тимочке народне песме" (Народно стваралаштво – Фолклор, Београд, бр. 37-38, 1971, стр. 74-77), као и у нашем напису

Даница (тј. планета Венера), а међу митолошким бићима најчешће се срећу виле, змајеви, самодиве, нежити (у баснама), псоглави (вукодлаци), вештице, караконцуле, тенци, тенчомори, осење и сотоне (иначе их има још много). У овоме раду посебно ћемо се задржати на покушају разумевања архетипске суштине песме о вили која зида град на облаку, односно на грани од облака. Тај избор, премда смо се градитељством као песничким мотивом већ бавили,² није случајан. Пресудно су на њега утицале речи Миодрага Павловића којима је започет напис "Лирска митолошка народна поезија" – уводни текст његове "Антологије лирске народне поезије" ("Вук Караџић", Београд, 1982): "После вишекратних читања Вукових збирки народне поезије одједном ме је задржала и опчарала песма "Вила зида град". Почеле су да се отварају раније неуочене могућности тумачења и њена песничка лепота чинила ми се збијеном до тврдине драгог камена. Схватио сам да од тог трнутка тек успевам да заиста *читам* народну лирску поезију, као да ми се открила оног часа када ми је постала загонетна. Јер колико лепом толико ми се и загонетном учинила, мада њена лепота није била само у затворености смисла. Био сам уверен да ће је постепено отварање смисла учинити лепшом, дубљом и вреднијом".³ Овакве песме за Павловића су "спој између рудиментарне химне и развијене загонетке", а за митолошке, иначе, песме из наше усмене лирике казао је следеће: "Ове наше народне песме, на изглед наивне и једноставне, често очигледно песнички веома успеле, без много паралела у песничкој усменој традицији других народа (са изузетком неколико народних литванских песама), захтевају веома пажљиво читање и за њихово разумевање много напора и помоћи са разних страна, из разних дисциплина. Њихова дубина, а онда и права лепота тек се тада откривају".⁴

Пишући о песми "Вилин чудесни град",⁵ мотивски сродној с песмом "Вила зида град", Миодраг Павловић на вилу градитељицу гледа као на *богињу смрти*. То је код Римљана била Морена (*mors, mortis* – смрт). У вези с тим, а у овом контексту, ваља рећи да се у средњем Тимоку, а можда и шире, сачувао назив вајкадашњег злог божанства Марен (у Кожељу искварено: Марам), и то у клетви (страшно!): "Убил те Марен!" (односно Марам). То је тако страшна клетва, да никада неће (ни у највећој љутини) да је упуту мајка сину или кћерци или баба свом унучету; она се упућује само душманину или стоци, па и њима ретко, у некој веома тешкој ситуацији.

"Виле, змајеви и друга митска бића као актери радње у народним песмама Тимочке крајине" (*Етно-културолошки зборник*, књ. VII, Сврљиг, 2001, стр. 213-217).

² Љубиша Рајковић Кожељац: "Мотив градитељства и његова функционалност у народној поезији источне Србије", *Гласник Етнографског института САНУ*, књ. 49, Београд, 2000, стр. 161-166.

³ Цитат из књиге Миодрага Павловића *Огледи о народној и старој српској поезији*, СКЗ, Београд, 1993, стр. 7.

⁴ Наведено дело, стр. 12.

⁵ *Ibidem*, стр. 33-34.

У вези с песмом "Вила зида град" најпре треба рећи да је град на облаку заправо црква која је нека врста чардака ни на небу ни на земљи (у простору "средњег ваздуха" *Ригведе*). Та црква се подиже за причест војске која се определила за царство небеско. Она је на облаку, јер је боравиште бесмртника у облацима: тамо је и код старих Индуса било царство громовника, бога Индре. У вези с тим ваља знати да је семантика речи *небо* словенско-иранска иновација: значење те речи првобитно је било *облак* (што се види из староиндијског *nábhās* и грчког *νέφος*), као и то да авестијско *набах* одговара староиндијском појму *svár̥ga* (небо), који се среће у Бхагавадгити, и да у зороастризму има есхатолошку конотацију царства небеског.

Вилин град, као слика небеског Јерусалима, могао би бити чудесни (велелепни!) онострани град ка којем путују људске душе којима је обећана вечност. Пред вратима тога града одигравају се, у виду свадбених игара, паганска митарства (тј. царињена, суђења). Та врата се разликују по врстама душа које на њих улазе. Чини се да су врата од злата намењена душама мушкараца, врата од бисера душама жена, а врата од скерлета душама великодостојника, владара и високих свештених лица. Космогонијска песничка слика из песме "Вила зида град" зрачи оптимистичком есхатологијом: и у њој је у питању небеска свадба, дакле света свадба (*hieros gamos*), као што је то, на пример, у песми "Женидба сјајног мјесеца": из те свадбе све се обнавља, започиње нови циклус живота. С обзиром на то да је, према општем древном веровању, невеста на свадбама заправо људска душа, победа муње над громом⁶ у свадбеним митничким играма пред вилинским градом на облаку имала би да значи победу женског принципа, што указује на то да песме ове врсте, својим језгром, потичу још из матријархата.

Пошто је невеста – душа у нашој народној поезији представљена као муња, то – суштински гледано – значи да је усмени творац у песмама ове врсте на уметнички начин саопштио једну од својих врхунских спознаја, а то је да је феномен живота заснован на биоелектрицитету. У вези с овим подсетио бих на Теслине речи: "Ако се икада буде сазнало шта је електрицитет, спознаће се тајна живота".

Кад се ово има на уму, онда је много лакше појмити суштинска значења, односно предметност, разних митолошких песама, од којих су неке – у варијететима – познате и на подручју Тимочке крајине, као што је, примерице, песма "Сунце и Месец просе девојку", у којој се ривалство

⁶ То имамо и у нашем запису већ поменуте митолошке песме бр. 69 из збирке "Јато голубато" ("Мори, Вело, тн'ка Вело"), штампане и у збирци "Ој, леле, Стара планино" (Студио РАС, Неготин, 1994, стр. 33), а записане од Марије (Мике) Стојановић из Боровца, код Минићева. Песма гласи: "Мори Вело, тн'ка Вело / што си тол'ко пребледела? / Је л си слнцу косе плела / ил месецу двори мела? / Нес'м слнцу косе плела / нит месецу двори мела. / Стојала с'м и гледала / где се муња с грома игра: / муња грома надиграла! Ето, поред осталог, и дивног примера за словенску антитезу.

Сунца и Месеца (с обзиром на то да је девојка заправо душа) односи на питање избора космичког стана за душу човекову која се, као бесмртна, након физичке смрти човека ослободила окова тела.

У вези са овим ваља знати да је и у 85. химни из десете књиге *Ригведе* реч о венчању Сурје (Сунца или Сунчеве кћери). Она *златна жица* из наших свадбених народних песама која долази са разних страна па се свија "старом свату около клобука" (кад допире из луга), "милом куму у свилна недра" (кад је из ведре неба) а "првијенцу око појаса" (кад је из мора), није ли то она иста *светла влас* (данас би се научно рекло: спирала ДНК) којом је бог Вишну оплодио своју Деваки (њој у хришћанству одговара *Дјева* Марија, тј. Богородица) и добио сина Баларму (од тамне власи сина Кришну)? Јер, не треба заборавити да су "ветрови дували са Истока" (односно да имамо много заједничког са Индусима). Божанство је одвајкада поимано као светлост, а светлост је – и према научним тврђењима – извор живота. Стога није нимало чудно што је појам душе одувек био везиван за представу светлости. Он се у давним временима подударало са појмом свести. На свест се, наиме, гледало као на вид душиног п(р)ојављивања, па су свест поимали тако и гностичари (којима је у том погледу близак наш Његош), а на муњу као небеску искру живота наилазимо и у Упанишадама (једна од њих је, рецимо, "Чандогја упанишада"). Елем, суштинско поимање песме Вила зида град, одводи нас, у дијахронијском силажењу низ лествице времена, до прадавних индоевропских корена, митолошких и космогонијских представа, запретаних у загонетне песничке слике, које траже своју одгонетку.

Сасвим се прихватљивим чини закључак Миодрага Павловића: "Први *вилински град*, онај од костију, може се сматрати земаљским: етапом чисте смртности. А песма о томе како Сунце и Месец просе девојку била би митолошки прелудијум одласку душе на Месец".⁷

Павловићу припада част што се први позабавио суштинским сагледавањем уметничке вредности песме "Вила зида град", њене музичке оркестрације, значења и поруке. Песма је, иначе, пореклом из Црне Горе. У раду о њој Павловић је констатовао: "Њен почетак се јавља у већем броју лирских и обредних песама од Црне Горе и Херцеговине до источне Србије, и тај почетак песме је баш увод у једну фасцинацију, која може да се дограђује".⁸ Да је та песма била широко распрострањена на Балкану, посведочио је још у XIX веку Јастребов, од кога имамо и податак да се певала као свадбена. Павловић је имао слуха за химнички звук те песме, али – и поред све своје ерудиције и виспрености у интерпретирању – није успео да је до краја објасни, да разоткрије сву њену загонетност. У већој мери је то, видећемо, пошло за руком Александру Ломи.

Симболику града који вила гради на огранку облака Павловић је схватио, углавном, овако: "У једној више алегоријској интерпретацији овај би град представљао расподелу небеског простора према добу дана и сунчевој

⁷ "Огледи...", стр. 32.

⁸ Наведено дело, стр. 34.

путањи. Троја врата би била врата јутра, поднева и вечери. Вила која сама седи била би Хера-Јунона словенског пантеона, чија усамљеност је само привидна. Док она седи, њен муж је сунце које путује и које повремено небеску ватру претвара у громове, а себи даје достојанство Громовника".⁹

Павловић је добро разумео да смисао песме "Вила зида град", и поред њене обредности, није приземан. Он вели: "Нико није морао да разбере ту песму до степена да буде способан да је тумачи. Али свако ко ју је певао, знао је отприлике шта чини. Обухватајући овим певањем много, осећао је да ништа не расипа нити губи, него, напротив, сабира и усредсређује. Скупљају се ови стихови у жижу једне опсене коју је традиција усменог народног певања дуго неговала, пре но што ју је изгубила, предајући је писаном језику и његовим тумачима".¹⁰

Песма о вили која зида град на облаку, позната – као што смо већ поменули у фусноти 1) – у разним варијантама и у Тимочкој крајини, христијанизована је варијанта песме о Сунчевој сестри. За најраније забележену варијанту те песме, ону из Ерлангенског рукописа (42), Александар Лома је установио да "и поред присутног мотива цркве, одише предхришћанском старином". С тим у вези, он вели: "На почетку, девојка се хвали да ће "сабијати" звезде и месец са неба, па од звезда саградити цркву, а од месеца црквена врата; затим ће доћи цркви на коњу, отворити је с коња копљем, очима писати иконе, "по уму" певати литургију".¹¹ Полазећи од Вукове песме (V 252), чији је сиже удружен са мотивом грађења града од јуначких и коњских костију, он је – преко варијанте са чудесном црквом на свиленом темељу – показао да је она мотивски у вези са песмом "Пропаст царства српског". Као што се види, некада цркву на облаку гради вила, а некада чудновата девојка. Та чудновата девојка заправо је само супституција за вилу.

Све до радова Павловића и Ломе, на вилин град у облацима гледало се посве наивно: као на песничку слику природне појаве (облака обасјаних јутарњим сунцем), како је то, у духу природномитолошке школе, тумачио чак и Натко Нодило крајем XIX века.

Песму "Вила зида град" треба, дакако, доводити у везу с Вуковом песмом "Пропаст царства српског", а самим тим и са Лазаревим (песничким) опредељењем за царство небеско. Веома је значајно оно што је о идејној подлози песме "Пропаст царства српског" утврдио Александар Лома, те ћемо стога то место из "Пракосова" у целости цитирати. Лома каже: "Градња цркве за причест војске која иде у сигурну смрт чин је наизглед сасвим хришћански, али необична је Богородичина препорука да се црква "сакроји" на темељу не од мермера, већ од чисте свиле и скерлета", како Лазар и чини. Иза тога не може стајати реалан грађевински поступак, већ он свакако има

⁹ Наведено дело, стр. 39.

¹⁰ Наведено дело, стр. 39-40.

¹¹ Александар Лома: *Пракосово* (словенски и индоевропски корени српске епике), САНУ, Београд, 2002, стр. 146.

неко симболично значење. Сличан мотив нашао сам само у једној песми јекавског говора из Вукове збирке (V 714), где девојка говори да би поље посејала ружом, гору загрнула свилом и саградила цркву са дванаест олтара. Ружа је цвет чија боја одговара скерлету, а гора загрнута свилом необичан је темељ за цркву, који подсећа на Богородичино упутство Лазару. Та црква очито не стоји на земљи, већ лебди над њом. Даље порекло овог мотива можемо следити преко песме о проклетству јасике,¹² где се сама од себе саздаје црква између неба и земље. Она очито није ништа друго до християнизован лик града у облацима, или од облака. Такав град, "ни на небу ни на земљи", већ на облацима, гради вила, у врло познатој и распрострањеној митолошкој песми (уп. Крстић, 1984, 15). Са Косова имамо њену прелазну варијанту, где се у таквом вилином граду налази црква. У више варијаната једна од његових тројих врата су од скерлета. У два варијанта вила у своје граду преде свилу. Из овога поређења јасно излази да је девојка која простира преко планине свилу па на њој гради цркву заправо вила, свила метафора за облак, а косовска црква коју Лазар гради на свили за причест своје војске – напосто християнизована слика вилиног града у облацима.¹³

Ломина заслуга је што је у песми "Пропаст царства српског" не само јасно распознао један мотив паганског порекла преузет из народних митолошких песама, каква је и песма о вили која на грани од облака зида град, него и докучио његов смисао, тако да је то корак даље (односно дубље) од онога што нам је пружио Миодраг Павловић. Он је указао на то да нам право значење вилиног града предочавају широко распрострањене песме, познате и у Тимочкој крајини, у којима се он зида од јуначких и коњских костију, којих много треба, те виле – градитељице изазивају сукобе како би што више јунака и њихових коња изгинуло. "Нема сумње да је то симболична представа небеског боравишта палих ратника, у које они уграђују своје земаљске животе положене у боју, да би унутра њихове душе уживале вечно блаженство у друштву вила" – вели Лома.

С обзиром на то да усмено стваралаштво с подручја Тимочке крајине, а нарочито митолошка лирика, чува и неке елементе супстратног, старобалканског порекла, није нимало зачуђујуће што у њему има толико песама у којима су главни актери виле, па тако и оних у којима оне зидају град на облаку, дакле небески град: у њему ће, вечно живе, пребивати душе ратника који су предност дали царству небеском над царством земаљским, пролазним. О тим вилама Александар Лома је нашао за сходно да каже: "У својству станарки и градитељки тога загробног прихватилиштва за јунаке, виле одговарају индоаријским аспарама као небеским супругама јунака доспелих у "Индрин свет" и нордијским валкирама као дружбеницама

¹² У нашем запису "Божје крштење" (од Мице Бранковић из Кожеља) то је трепетљика. Занимљиво је да ту црква није на земљи већ "насред небо, међу мг'ле" (в. "Здравац миришљавац", Зајечар, 1978, стр. 26).

¹³ *Пракосово*, стр. 138.

погинулих бораца у Одиновој Валхали. Митологија јужнословенских вила комплексна је и укључује у себе разне слојеве, неке од њих можда супстратног, старобалканског порекла. На једној страни имамо горске виле ("нагоркиње" и сл.), налик на грчке Музе, и речне виле упоредиве са грчким најадама (тј. нимфама – прим. Љ. Р. К.) и источнословенским русалкама, а на другој страни, као посебно карактеристичне за епско песништво, небеске виле "облакиње", у својству посестрима и помоћница епских јунака (таква је, на пример, вила Равијојла,¹⁴ која обитава на Мироч планини, у Тимочкој крајини – прим. Љ. Р. К.). Сама реч *вила* словенског је порекла, али у северним словенским језицима не значи то што и код нас, већ "махнитост, лудило", као у нашим глаголима виловати, повиленити (упор. са фр. *vilin* – несташан – прим. Љ. Р. К.). Изворно је реч могла означавати бојни занос, који је сличан лудилу, као што је двозначан у Хомера и глагол $\mu\alpha\iota\nu\epsilon\omicron\theta\alpha\iota$ Епска вила стога неће бити ништа друго до персонификација ратничког јунаштва. Слично у зороастризму умрлог праведника у рају дочекује његова вера (dāēnā), оличена у заносној девојци".¹⁵

Након ових Ломиних елаборација много је јасније зашто у нашој народној епици гину од вила највећи српски јунаци: Милош, Реља Крилатица, Секула, Ђурађ Смедеревац, па и сам Марко Краљевић ("уби њега ђевојка са града" – Вук, VI 27, 199): вила са сваког града од јуначких костију устрељује јунака у кога се заљубила, јер само тако може – тек кад он погине – да се с њим на оном свету здружи.

У светлу Ломиних објашњења много боље се може разумети и ритуал у краљичком обреду: и у Тимочкој крајини учествовала је у њему девојка – краљ, наоружана мачем, која је заправо оличење виле облакиње.¹⁶ Александар Лома, наиме, каже: "Лик виле у небеском граду, приказане каткад и као ратоборна, "капетан-девојка", местимице поприма црте женског божанства. У десетерачкој песми Вук V 708 Турци три године узалуд опседају "град Бегат на Крајини"; једва се међу њима нађе јунак, младо момче, да се попне "на кулу Небојшу" и осмотри где су граду врата; види да су врата од истока, а на њима стоји "капетан-девојка", златне косе до појаса и златних руку до лаката, са мачем од босиљка, "српског цвећа"; сишавши и саопштивши ово сабрцима, извиђач на месту издахне. Ова капетан-девојка очито је исто што и "Сунчева сестра, Месечева првобратучеда, Даничина Богом посестрима" из митолошких песама Вук I 232 и 233, која је у првој описана са златним рукама до рамена, а у другој се зове *Босиљка* (варијанта Кићине песме II, 77 д.); начин на који Сунчева сестра у 232 уништава војску турског паше, бацивши на њу муње, упућује нас да је поистоветимо са "Огњеном Маријом" као женским панданом Св. Илије Громовника (обично његовом сестром) у српском фолклору, а "капетан-девојку" срећемо у још

¹⁴ Равијојла на келтском језику значи оно што би се данас рекло секс-бомба.

¹⁵ *Пракосово*, стр. 139-140.

¹⁶ Види: Љ. Р. Кожељац, *Лирске народне песме југоисточне Србије*, Приштина, 1997, стр. 131-140.

једној песми из Срема (Мушички 52), где је просе браћа Митар и Стеван Јакшић; она има деветорицу браће "ђенерала"; а двори су јој окићени главама просилаца. Митолошко порекло овог сижеа јасно је из поређења са песмом Вук I 229, у којој Сунце и Месец просе сестру деветоро браће; у основи може лежати индоевропски мит, који смо већ наслутили иза епске традиције о Јакшићима".¹⁷

У склопу ове тематике и проблематике од значаја је и то што је Александар Лома питање женског божанства са атрибутима ратничке (Димезилове друге) функције размотрио не само на равни српских фолклорних традиција већ у много ширим, општесловенским оквирима. Он је веома убедљив у доказивању да је смртоносна епифанија "капетан-девојке", односно виле на облаку, одраз исте политеистичке иконографије. Дакле, у песничкој слици тврђаве на чијим источним вратима стражари, као њена заповедница, девојка, односно вила: та јунакиња је господарица митског града, вилиног града. Лома прецизира и додаје: "У поменутој христјанизованој варијанти песме о вилином граду, где је град замењен црквом, уместо "беле виле" долази Божја мајка. Та супституција вилинског града у облацима црквом и виле Божјом мајком карактеристична је управо за обредне песме са Косова и из суседних, јужних српских крајева. У том смислу би се и Богородица која пред бој на Косову Лазару шаље писмо могла тумачити као хришћанска супституција владарке небеског града, а да се библијски појам Небеског Јерусалима у нашем фолклору могао укрстити са вилинским градом у облацима, указивало би име виле у народној песми *Јерусавља*".

Овако Лома. Оштроумно и далековидо.

Ломиним погледима на ову материју иде у прилог чињеничност целокупног обредног (краљичког и другог) и верског (митолошког и хришћанског) усменог песништва југоисточне Србије, дакле и оног с подручја Тимочке крајине. На читавој територији староштокавске дијалекатске зоне троја врата су заједничко обележје (стереотипија) митолошких песама о вили која гради град у облацима. У српским народним песмама са тим мотивима трећа градска врата су обично начињена од костију јунака (као код Шаулића), а у Милојевићевој варијанти са Косова вели се за њих: "Што су врата од куд сунце, / ту ми стоји васкрсење" (Бован, 1975, 140). Ово последње је, с наше тачке гледишта, веома важно, јер, поред осталог, даје и прави кључ за разумевање Његошевих стихова: "Клањају се младом сунцу дв'је тисуће витезовах, / целивају матер земљу да им покој тихи даде". Ево, дакле, извора (не земаљског, но небеског, божанског) на којем је дух свој напајао Прометеј ловћенски. Високо су Иванова корита, као што је висока и жудња Вукова предсмртна за капљом са тог зденца, који на исток гледа, тамо где се сунце рађа. Сунце живота! Отуд је врцнула и извиискра Његошева: "Васкрсења не бива без смрти".

¹⁷ *Пракосово*, стр. 140-141.

Треба одати признање Александру Ломи што је, уз све остало, указао и на вишезначност свиле и скерлета у темељима Косовског храма Лазаревог, у песми опеваног. Он с правом вели да те тканине "могу симболизовати облаке огрезле у вечерње или јутарње руменило, али и боје хлеба и вина у причести: Косовка девојка причешћује рањене јунаке "вином црвенијем" и "лебом бијелијем" ..." ¹⁸ Косовку девојку Лома је, такође с правом, довео у везу са вилом градитељицом града, односно цркве, на грани од облака. "Та Косовка девојка" – вели он – "која стоји пред вратима цркве у коју улазе јунаци да се причесте пред бој одговара вили која седи на вратима свог града у облацима. Мотив јунакове веридбе (конкретно Милана Топлице – прим. Љ. Р. К.) са Косовком девојком представља неку врсту његовог завета да ће у предстојећој бици дати свој живот у замену за небеско блаженство, у које спада и брачни спој са вилом". Ломин закључак гласи: "Изворно је, дакле, Косовка девојка вила, у чијем имену *Косовка* није проста етнографска одредница, него назнака кобног и оностраног" ¹⁹.

Све ово што смо доведе рекли, указује на несумњив спој паганске и хришћанске есхатологије у српском народном песништву, а мноштво примера који доказују тај спој пружа како усмена лирика тако и усмена епика Тимочке крајине, која, иначе, обилује и разноврсним прозним усменим творевинама у којима, као актери радње, фигурирају виле, можда и чешће но сва друга митолошка бића.

Кад смо већ на терену усмене поезије Тимочке крајине, ваља рећи и то, па макар и узгред, да је у овом делу наше земље и код Срба и код Влаха очувано, све до данас, уверење да онај сјајни круг око Месеца (ореол) представља простор где живе душе покојника, што је нашло свој израз и у народним песмама. То је она "оградња" (око Месеца), која, као изведеница, има (етимолошки гледано) за корен реч *град*, што је доводи и у везу са градом који вила зида на грани од облака, поготово кад се зна да се Валхала ("дворана мртваца") налази у Асгарду, што ће рећи у небеском боравишту ратника палих у борби за праведну ствар. У митолошким песмама јужне Србије тај круг око Месеца има сличан назив: *обграда*. У једној од њих (Кићине песме I 73) у тој обгради седе сви свеци на челу са Светим Илијом, који је, као што се зна, христијанизовани бог Перун, пагански словенски громовник.

У вези с третираном песмом "Вила зида град" да кажемо, на крају, следеће: с подручја Тимочке крајине има подоста песама са космичким мотивима у чију срж још није до краја проникнуто, што се понајпре може рећи за митолошке песме које чине синкретизам са влашким фолклором, тако да тај занимљив аналитички посао чека нове знатижељнике, истраживаче и ерудите.

¹⁸ И песму "Косовка девојка", као и песму "Пропаст царства српског", записао је Вуку Лукијан Мушички од непознате слепице из сремског села Гргуреваца, те и не чуди што су њихове идејне подлоге у много чему истоветне.

¹⁹ *Пракосово*, стр. 142.

**COSMICAL MOTIVES IN FOLK CREATIVITY OF
TIMOČKA KRAJINA**

Cosmical motives in folk poetry and tradition of Timočka krajina were considered with the particular attention to the fairy town build on the clouds.